

Knygos gražinimo terminų

LAPELIS

Knygą prašome gražinti nurodytu laiku

Anksčiau ši knyga išduota _____ kartų

Jean Baudrillard

Simuliakrai ir simuliacija

*Traduit du français en lituanien par
iš prancūzų kalbos vertė
Marius Daškus*

Simuliakrai eina pirma

Simuliakras niekada nėra tai, kas slepia tiesą – tai tiesa slepia, kad jo nėra.

Simuliakras yra tikra.

Ekleziastas

Liekana	163
Lavonas spirale	170
Paskutinis vertės tango	177
Apie nihilizmą	181

Anksčiau būtume galėję kaip pačia gražiausią alegoriją simuliacijai pasitelkti Borgeso pasaką apie vienos imperijos kartografas, sudariusius smulkų žemėlapi, kuris be galo tiksliai atkartoją teritoriją (tačiau žlungant imperijai palengva ir virto skutais, kurių vieną kitą dar buvo galima aptikti šen bei ten dykynėse – šios suirusios abstrakcijos metafizinis grožis bylojo apie imperijos masto puikybę ir puvo kaip stipena vėl virsdamas dirvos dulkėmis, maždaug kaip antrininkas laikui bėgant galop susilieja su tikrove), – tačiau dabar ši pasaka mums jau praėjus, sklaidžiantis vos pastebimą antrojo laipsnio simuliakrų¹ žavesį.

Šiandien abstrahuojamasi nebe žemėlapiu, antrininku, veidrodžiu arba sąvoka. Simuliuojama nebe viena ar kita teritorija, referencinė būtis, substancija. Dabar pasitelkus modelius generuojama tikrovė, neturinti nei kilmės, nei realybės: tai hipertikrovė. Teritorija nebeina pirma žemėlapio ir negyvuoja ilgiau už jį. Nuo šiol žemėlapis eina pirma teritorijos – *simuliakrai eina pirma* – jis gimdo ją ir, prisimenant Borgeso pasaką, šiandien būtent teritorijos skutai palengva pūva skersai išilgai viso žemėlapio. Tikrovės, o ne žemėlapio liekanos išnyra šen bei ten dykumoje, kurią palieka po savęs ne imperija, o mes patys. *Tai tikrovės dykuma.*

¹ Žr. J. Baudrillard, *L'échange symbolique et la mort*, „L'ordre des simulacres“, Paris: Gallimard, 1975.

Tiesą sakant, Borgeso pasakos neįmanoma pritaikyti net atvirkštinių pavidalų. Nebent Imperijos alegorija. Nes būtent su tuo pačiu imperializmu šiandienos simuliuotojai stengiasi tapatinti tikrovę, visą tikrovę, pasitelkdami savuosius simuliacijos modelius. Bet nebėra nei žemėlapių, nei teritorijos. Kai kas išnyko: savaiminė skirtybė tarp pirmojo ir antrosios, suteikdavusi abstrakcijai žavesio. Nes būtent skirtybė teikia žemėlapiui poetiškumą, o teritorijai – žavesio, magijos – sąvokai ir žavumo – tikrovei. Ši reprezentacijos išvaizduojamybė, pasiekianti kulminaciją ir kartu nugrimztanti į pragarę kartografams sumanius beprotišką idealios atitikties žemėlapių projektą, išnyksta simuliacijoje, kuri veikia atomų ir genu, bet anaipol nebe spekuliatyvių svarstymų lygmenyje. Dingsta bet kokia metafizika. Nebėra būties ir regimųjų, tikrovės ir jos sąvokos veidrodžio. Nebėra vaizdinės atitikties; simuliacija vyksta genetinėje plotmėje. Tikrovė gaminama – ir gali būti begalę kartų atgaminta – iš miniatiūrinių ląstelių, iš matricų ir atminties bankų, iš valdymo modelių. Jai nereikia būti racionaliai, nes ji nebeprilygsta kokiai nors – idealiai arba negatyviai – instancijai. Dabar ji sudaryta vien iš operacijų. Tiesą sakant, joje nebėra nieko tikroviško, nes jos nebegobia jokia vaizduotės sfera. Tai hipertikrovė, kurią kombinacinių modelių radiacinė sintezė produkuoja beorėje hipererdvėje.

Pereidama į erdvę, kuri nebepalenkiama nei tikrovei, nei tiesai, simuliacijos era pirmiausia panaikina bet kokią referentiškumą – dar blogiau, ji dirbtinai prikelia ji ženklų sistemų pavidalų, o ženklai – už prasnę tąsėnę medžiaga, nes tinkaama visoms lygybių sistemoms, visoms binarinėms priešybėms, visai kombinacinei algebrai. Tai jau ne imitacija, ne susidvejimas ir net ne parodija. Dabar tikrovės ženklai atstoja tikrovę, kitaip sakant, bet kokią realų procesą atgraso jo operacionalus antrininkas, metastabili, programuojama, nepriekaištingai veikianti mašina, tiekianti visus tikrovės

ženklus ir į uždarą grandinę sujungianti visas jos peripetijas. Tikrovė niekada nebeturės progos rasti – štai kokią gyvybinę funkciją atlieka modelis sistemoje, kurią valdo mirtis, arba, tikriau, nesavalaikis prisikėlimas, nebepalikantis jokios galimybės pačiam mirties įvykiui. Nuo šiol hipertikrovė apsaugota nuo išvaizduojamybės ir nuo vienokio ar kitokio tikrovės–vaizduotės skyrimo, joje yra vietos tik orbitiniam ratu sugrižtančių modelių pasikartojimui ir simuliuojamam skirtubių generavimui.

Dieviškas vaizdų nereferentiškumas

Disimuliuoti – reiškia apsimesti, kad neturi to, ką turi. Simuliuoti – reiškia apsimesti, kad turi tai, ko neturi. Vienu atveju nurodoma į esatį, kitu – į nesatį. Bet dalykas yra sudėtingesnis, nes simuliacija nėra apsimitinėjimas: „Tas, kas apsimita sergas, gali paprasčiausiai gulti i lovą ir tikinti esąs ligonis. Tas, kas simuliuoja ligą, išryškina savyje kai kuriuos jos simptomus.“ (Littre.) Taigi apsimitimas, arba disimuliacija, nepažeidžia realybės principo: skirtumas visuomet aiškus, jis tik slepiamas. O simuliacija suabejoja skirtumu tarp „tikro“ ir „netikro“, tarp „realaus“ ir „išvaizduojamo“. Ar simuliuotojas serga, – juk jo simptomai „tikri“? Objektiviai jo negalima laikyti nei ligoniu, nei sveiku. Psichologija ir medicina bejėgės, susidūrusios su nuo šiol nebesuvokiama ligos tiesa. Jeigu įmanoma „pagaminti“ koki nori simptoma, jeigu jo nebegalima laikyti gamtos faktu, tai kiekviena liga traktuotina kaip simuliuojama ir susimuliuota, ir tada medicina praranda prasmę, nes ji moka gydyti vien „tikras“ ligas, nustačiusi jų objektyvias priežastis. Psichosomatikos plėtotė neiškilais keliais nuveda prie ligos principo paribių. Psichoanalizė savo ruožtu organinį simptomą perkeltia į pasąmonės sferą:

butent čia jis laikomas „tikru“, tikresniu nei anas – tačiau kodėl simuliacija turėtų sustoti pasąmonės pricangyje? Argi pasąmonės „veikla“ negali būti „pagaminta“ kaip ir kiekvienas klasikinės medicinos simptomas? Sapnai jau gaminami.

Žinoma, psichiatras tikina, kad „kiekviena mentalinio sušvietėjimo forma turi savitą simptomų eiliškumą tvarką, kuri nežinoma simuliotojui, ir tai neleidžia psichiatrui apsigauti.“ Šitaip (pasakyta 1865-aisiais) bet kokia kaina sten-giamasi išsaugoti tiesos principą ir išvengti klausimų, kuriuos kelia simuliacija – ar tiesa, referencija, objektyvi priežastis nebeegzistuoja? Bet ką gali padaryti medicina su tuo, kas plūduriuoja šiaupus arba anapus ligos, šiaupus arba anapus sveikatos, su ligos susidvejimu diskurse, kuris nebėra nei teisingas, nei klaidingas? Ką gali padaryti psichoanalizė su pasąmonės diskurso dublikatu – simuliacijos diskursu, kurio nebebus įmanoma demaskuoti, nes ir jis nebėra klaidingas?²

Ką kariuomenė daro su simulantais? Paprastai juos demaskuoja ir baudžia vadovaudamasi aiškiu identifikavimo principu. Šiandien ji gali atleisti nuo tarnybos labai gerą simuliotoją, kuris, jos manymu, visiškai lygiavertis homo-seksualistui, širdininkui ar „tikram“ bepročiui. Net kariškių psichologija nebesiekia dekartiškojo aiškumo ir nesiryžta skirti netikra nuo tikra, „pagamintą“ simptomą nuo autentiško. „Jeigu jis taip gerai vaidina beproti, vadinasi, jis toks yra.“ Ir jie neklysta: šiuo požiūriu visi bepročiai simuliuoja, o tas skirtumo tarp jų nebuvimas yra pats pražūtingiausias. Būtent prieš jį nukreiptos visos kategorijos, kuriomis ginklavosi klasikinės epochos protas. Bet šiandien jis vėl jas pralaukia, noksta nugramzdindamas tiesos principą.

Nuo pamėgtųjų simuliacijos barų – medicinos ir kariuo-menės – problema mus sugražina prie religijos ir prie dievybės

² Ir kurio nepadedą išspręsti transfero samprata. Būtent dėl šių dviejų diskursų susipynimo psichoanalizet nėra galo.

simuliakro: „Aš užgyniau bet kokį simuliakrą šventyklose, nes negalima atvaizduoti dievybės, kuri suteikia gamtai gyvastį.“ O juk iš tiesų galima. Tačiau kuo dievybė pavirsta, ikūnyta daugybėje ikonų, multiplikuojama simuliakrų? Ar ji tebėra aukščiausioji instancija, tik išikūnijusi atvaizduose lartum kokia vizuali teologija? Ar tiesiog ji dingsta simuliakruose, kurie vieni patys skleidžia savo spindesį ir žavesį, o vizualioji ikonų mašinerija pakeičia gryną ir protu suvokiamą Dievo idėją? Štai ko bijojo ikonoklastai, o jų pradėtas tūkstantmetis ginčas tebeverda ir mūsų dienomis.³ Jie nujautė, kad simuliakrai bus tokie visagaliai, jog sugebės ištrinti Dievą iš žmonių sąmonės, leis sušmėžuoti destruktvyviai, naikinančiai tiesai: esą Dievo iš esmės niekada ir nebuvo, egzistavo tik jo simuliakras, ir net Dievas esą visada buvo tik savo paties simuliakras – štai kodėl jie su tokiau išiučiu naikino atvaizdus. Jeigu jie būtų itikeję, kad simuliakrai tikrai pridengia ar slepia platoniskąją Dievo idėją, nebūtų buvę už ką juos naikinti. Su iškreiptos tiesos idėja galima išulygyventi. Tačiau į metafizinę nevilį juos gramzdino mintis, kad atvaizdai visiškai nieko neslepia, ir kad iš esmės tai ne originalaus modelio atvaizdai, o idealūs simuliakrai, amžinai spinduliuojantys savo žavesį. Vadinasi, bet kokia kaina reikia užkirsti kelią šiai dieviškojo referento mirčiai.

Dabar aišku, kad atvaizdų niekinimu ir neigimu kaltinami ikonoklastai išvelgė tikrąją jų vertę, priešingai negu ikonolatrai, laike juos tik atspindžiais ir tenkinę už jų numanomo Dievo garbinimu. Tačiau galima teigti ir priešingai, esą ikonolatrai buvo pačios šiuolaikiškiausios dvasios, nebijojo naujovių, ir apsimėdami, kad Dievą galima pamatyti atvaizdų veidrodyje, jau vaidino jo mirtį ir išnykimą jo reprezentacijų epifanijoje (galbūt jie žinojo, kad tos reprezentacijos nieko nebeatvaizduoja, kad tai – tik grynas žaidimas, o kartu – kad

³ Žr. M. Perniola, *Icônes, Visions, Simulacres*, p. 39.

būtent čia vyksta didysis žaidimas – tuo pat metu suvokdami, kaip pavojinga demaskuoti atvaizdus, nes šie disimuliuoja tai, jog už jų nieko nėra).

Šitaip elgėsi Jėzuitai, grindę savo politiką virtualiu Dievo išnykimu ir pasaulietiskai, vaizdingai manipuliacijai samonėms; taigi palaipsniui Dievas ištirpsta valdžios epifanijoje, ateina galas transcendencijai, kuri nuo šiol pasitelkiama tik kaip alibi visiškai laisvai įtakų ir ženklų strategijai. Už atvaizdų baroko slepiasi pilkasis politikos kardimolas.

Tad lošimo užstatas visuomet buvo žudanti galia, slypinti atvaizduose – tikrovės žudikuose, numarinisuiose savo modelį, kaip kad bizantiškosios ikonos galėjo nužudyti dieviškąją tapatybę. Šiai pragaištingai galiai priešinga yra dialektiška reprezentacijų galia, regima ir protu suvokiama Tikrovės mediacija. Visas Vakarų tikėjimas ir nuoširdumas isitraukė į šias reprezentavimo lažybas: ženklas gali nurodyti ir prasmės gelmes, ženklas gali būti *iškeistas* ir prasme, ir šių mainų garrantas yra, žinoma, Dievas. O kas, jeigu patį Dievą galima simuliuoti, tai yra redukuoti į jo tikėjimo ženklus? Tada visa sistema pakimba ore ir pati tampa gigantisku simuliakru – ne iredalybe, o tiesiog simuliakru, niekad os nebeiškeičiamu i tikrovę, tik i save patį nepertraukiamoje grandinėje, neturinėjoje nei referencijos, nei cirkumferencijos*.

Kaip tik tuo simuliacija yra priešinga reprezentacijai. Pas-taroji teigia ženklo ir tikrovės lygiavertiškumą (tai pamatinė, aksioma, net jeigu šis lygiavertiškumas yra utopija). Simuliacija, priešingai, laiko lygiavertiškumo principą *utopija, radikaliai neigia ženkla kaip verte, žvelgia i ženklą kaip i reversiją ir ižvelgia jame mirties nuosprendį bet kokiai referencijai. Reprezentacija bando susiurbti i save simuliaciją aiškindama*

* Cirkumferencija – judėjimas ratu (apskritimu). Tekste paliekamas terminas, kurį autorius originale pasirinko dėl rimo su terminu „referencija“. (Čia ir toliau žvaigždute žymimos vertėjo pastabos.)

ją kaip netikrą, klaidinančią reprezentaciją, o simuliacija apgąubia visą reprezentacijos statinį, tarytum šis pats būtų simuliakras.

Atvaizdo stadijos būtų tokios:

- atspindi giliają realybę
- ją slepia ir iškreipia
- slepia jos *nebuvimą*
- neturi jokio ryšio su bet kokia realybe: tai grynas savęs paties simuliakras.

Pirmuoju atveju atvaizdas yra *geroji regimybė* – reprezentuoja kaip sakramentas. Antruoju atveju jis yra *blogoji regimybė* – kaip kerai. Trečiuoju atveju jis *vaidina*, kad yra regimybė – kaip raganių burtai. Ketvirtuoju jis priklauso ne regimybės, o simuliacijos sąrangai.

Perėjimas nuo ką nors disimuliuojančių ženklų prie ženklų, kurie disimuliuoja, kad už jų nieko nėra, yra lemtingas posūkis. Pirmieji būdingi tiesos ir paslapties teologijai (kuriai dar priklauso ir ideologijos savoka). Antrieji atveria simuliakrų ir simuliacijos erą, kurioje nebėra Dievo, atpažįstančio saviškius, nebėra Paskutinio Teismo, atskirsiančio klaidinga nuo teisinga, tikrovę nuo jos dirbtinio prisikėlimo, nes viskas jau mirė ir prisikėlė iš anksto.

Kai tikrovė nebėra tai, kas buvo, nostalgija įgyja tikrąją prasme. Gausėja kilmės mitų ir realybės ženklų perteklius. Gausėja tiesos, antrinio objektyvumo ir autentiškumo. Tikrumo, išgyventos patirties eskalavimas, figūratyvumo prisi-kėlimas ten, kur išnyko objektas ir substancija. Patrakusi tikrovės ir referentiškumo gamyba, lygiagreti materialiosios gamybos patrakimui ir kartu ją lenkianti: tokia simuliacija išskyla mus dominančioje stadijoje – tikrovės, neotikrovės ir hipertikrovės strategija, visokeriopai dubliuojanti atgrasinimo strategiją.

Rauzdis, arba prisikėlimas rožinėmis spalvomis

Etnologija paradoksaliai vos nemirė vieną 1971-ųjų dieną, kai Filipinų vyriausybė nusprendė gražinti į pirmąją būvį, atstu nuo kolonistų, turistų ir etnologų, keleto tuzinų tasadžių genties čiabuvių, ką tik atrastų džiunglių glūdumoje, kur jie pragyveno penkis šimtus metų nesusidurdami su kitais žmonių giminės atstovais. Tai buvo padaryta patarus patiemis antropologams, kurie matė, kaip menkiausias kontaktas ardo čiabuvių bendruomenę tarsi mumiją grynas oras.

Kad gyvuotų etnologija, turi žūti jos objektas, kuris mirdamas keršija už tai, kad buvo „atrasas“ ir savo mirtimi meta iššūkį mokslui, norinčiam jį sučiuopti.

Turbūt kiekvienas mokslas pasmerktas balansuoti ant paradoksaliaios briaunos, kai suvokiamas pamažu išgaruoja jo objektas ir, jau išnykęs, pasmerkia mokslą negailestingai reversijai. Jis kaip Orfėjas visuomet atsiska per anksti, ir jo objektas kaip Euridikė vėl nugrimzta į pragara.

Nuo šio pragariško paradokso ir norėjo apsaugoti etnologai, apjuosdami tasadžių gentį nelieštų miškų kordonu. Niėkas jų nebevalies: [iškasenų] telkinys uždaromas kaip kokia šachta. Mokslas netenka brangaus turto, bet objektas bus išsaugotas, – prarastas mokslui, tačiau nepraradęs savo „nekaltybės“. Tai jokia auka (mokslas niekuomet nesiaukoja, jis tik žudo), tiesiog simuliuojamas savo objekto paaukojimas, kad būtų išgelbėtas realybės principas. Natūralioje aplinkoje užšaldyti tasadžiai mokslui pasitarinus kaip tobulas alibi, kaip amžina garantija. Čia prasideda antietnologija, kuri niekada nebeužsibaigs ir kurią skirtingai liudija Jaulinas, Castaneda arba Clastres. Kad ir kaip ten būtų, mokslo evoliucijos logika yra tokia, kad mokslas vis labiau tolsta nuo savo objekto, kol galės visiškai be jo apsieiti: kuo toliau, tuo fantastiškesnė jo autonomija – jis virsta gryna savo forma.

Šitaip sugražinti į getą indėnai, uždaryti stikliniame nepaliesto miško karste, vėl tampa modeliui simuliuoti visus įsivaizduojamus indėnus *prieš išiveržiant etnologijai*. Šioji leidžia sau prabangą įsikūnyti anapus savęs pačios, „laukinėje“ tų indėnų, kuriuos ji visiškai iš naujo atrado, realybėje – laukiniui, kurie turi būti dėkingi etnologijai už tai, kad jie vis dar tebera laukiniai: koks posūkis, kaip triumfuoja mokslas, turėjęs, atrodytu, juos sunaikinti!

Žinoma, tie laukiniai gyvi numirę: *mirtinai* užšaldyti, kriogenizuoti, sterilizuoti, apsaugoti, jie tapo referentiniais simuliakrais, o pats mokslas – gryna simuliacija. Tas pats atsitiko Creusot, muziejuje „po atviru dangum“, kur buvo muziejifikuoti, kaip savo epochos „istoriniai“ liudytojai, ištiesi darbininkų kvartalai, metalo apdirbimo gamyklų rajonai, ištisa kultūra, vyrų, moterų, vaikų, su savo gestais, kalbėsena ir papročiais, gyvi, bet suakmenėję kaip momentinėje nuotraukoje. Nuo šiol muziejus, nebeturintis geometriškai apibrėžtos vietos, plyti visur tarsi koks gyvenimo matmuo. Taip ir etnologija nebeapibrėžiama kaip objektyvus mokslas, o, atsikračiusi savo objekto, imasi bet kokių gyvybės formų ir virsta nematoma, tarsi koks visur esantis ketvirtasis – simuliakrų – matmuo. *Mes visi esame tasadžiai*, indėnai, kurie vėl tapo tuo, kuo buvo, t.y. kuo juos pavertė etnologija – indėnais-simuliakrais, galiausiai paskelbusiais universalią etnologijos tiesą.

Mes visi esame bandomieji triušiai, kuriuos po mirusių skirtybių ir jų prisikėlimo ženklų savo pamėkliška šviesa nutvieskė etnologija, arba antietnologija, esanti vien gryna triumfuojančios etnologijos forma. Būtume be galo naivūs ieškodami etnologijos tarp laukinių arba kur nors trečiajame pasaulyje – ji yra čia, visur, metropolijose, tarp baltųjų, visiškai inventurizuotame ir ištirtame, o paskui *dirbtinai prikeltame tikrovės pavidaļu* pasaulyje, kuriame klesti simuliacija, tiesa virsta halucinacija, šantažuojama tikrovė, nužudoma ir istoriškai (istoriškai) vėl tyrinėjama kiekviena simbolinė forma –

pirmomis aukomis tapo, *noblesse oblige*, laukiniai, bet ilgai-
nitui – ir visos Vakarų visuomenės.

Tačiau kartu etnologija duoda mums paskutinę ir vienintelę
pamoką atskleidama paslaptį, kuri ją žudo (ir kurią laukiniai
žino geriau negu jinai): mirusieji kersija.

Mokslinio objekto įkalinimas tolygus bepročių arba miru-
stųjų įkalinimui. Kaip visa visuomenė nepagydomai suserga
žvelgdama į beprotybės veidrodį, taip mokslui telieka mirti
nuo užkrato, kurį skleidžia mirštantis objektas – apverstas jo
veidrodis. Iš pažiūros mokslas valdo objektą, tačiau būtent
pastarasis persmelkia mokslą iki pat gelmių nesąmoningos
reversijos būdu, į negyvą, ratu judantį užklausimą teatsiliep-
damas negyvais, ratu judančiais atsakymais.

Niekas nesikeičia, jeigu visuomenė sudaužo beprotybės
veidrodį (panaikina prieglaudą, suteikia žodį pamušėliams
ir t.t.), ir niekas nesikeičia, jeigu mokslas, atrodytu, sudaužo
savo objektyvumo veidrodį (pasinaikindamas objekto akivaiz-
doje, kaip Castanedos atveju, ir pan.) ir pripažįsta skirtybes.
Įkalinimą pakeičia paskiras, pasklidas, nepaslankus mecha-
nizmas. Žlungant klasiškai etnologijos institucijai, šioji išlieka
antietnologijos pavidalu, užsibrėžusi visur vėl įdiegti fiktyvią
skirtybę, laukinių fikciją, kad nuslėptų faktą, jog būtent šis,
mūsų pasaulis savaip vėl virto laukiniu, nusiaubtas skirtybės
ir mirties.

Štai, prasimetus originalo išsaugojimu, buvo uždrausta
lankytis Lascaux olose, tačiau čia pat, už penkių šimtų metrų,
išrausta tiksli jų kopija, kad visi, kas nori, galėtų jas apžiūrėti
(pažvelgiamo pro akute į autentišką olą, paskui aplankome
atkurtą visumą). Visai gali būti, kad originalių olių atminimas
įspaudžiamas atėities kartų protuose, tačiau dabar nebėra
jokio skirtumo: susidvejimo pakanka, kad tiek vienos, tiek
kitos virstų dirbtinėmis.

Neseniai mokslas ir technika buvo mobilizuoti, siekiant
išgelbėti Ramžio II mumiją, keletą dešimtmečių dūlelėjusią

muziejaus fonduose. Vakarus apėmė panika pagalvojus, kad
nesugebės išgelbėti to, ką simbolinė sfera, paslėpusi nuo akių
ir dienos šviesos, istengė išsaugoti keturiasdešimt amžių.
Ramzis mums nieko nereikia, neįkainojama yra tik mumija,
nes ji garantuoja, kad kaupimas turi prasmę. Visa mūsų lini-
jškumo ir kaupimo kultūra žlunga, jeigu mes negalime san-
dėliuoti praeities atvirame ore. Štai kodėl faraonai turi būti
ištraukti iš jų kapų, mumijos – iš jų tylos. Štai kodėl reikia
juos ekshumuoti ir atiduoti jiems karinę pagarbą. Į juos kėsi-
nasi ne tik kirminai, bet ir mokslas. Tik pasislėpę nuo žmonių
akių jie galėjo tūkstantmečius stabdyti puavimo procesą, o tai
reškė, kad jie valdo visą mainų su mirtimi ciklą. O *mes* tega-
lime pasitelkę mokslą stengtis, kad būtų *atitaisyta* mumijoms
padaryta žala, tai yra atstatyta *matoma* tvarka, nors balzama-
vimas buvo mitinis veiksmas, kuriuo siekta nemirtingumą
suteikti *paslėptam* matmeniui.

Mums reikalinga regima praeitis, regima tąsa, regimas
kilmės mitas, kuris sutvirtintų mūsų tikėjimą savo tikslais.
Kadangi gilumoje mes niekada jais netikėjome. Kodėl mumijai
buvo surengtas istorinis sutikimas Orly oro uoste? Kadangi
Ramzis buvo didis despotas ir karvedys? Žinoma. Bet ypač
todėl, kad mūsų kultūra, bandydama pasiglemžti šią pragai-
šusią galybę, svajoja apie tvarką, kuri neturėjo su ja nieko
bendro ir kurią ji sunaikino ekshumuodama *kaip savo pačios
praeitį*.

Ramzis mus žavi tuo, kuo Renesanso laikų krikščionis
žavėjo Amerikos indėnai, tos (žmogiškos?) būtybės, niekad
nepažinustos Kristaus žodžio. Taigi pradžioje būta akimirkos,
kai kolonizatorius stulbino ir kvaitino pati galimybė išvengti
universalaus Evangelijos įstatymo. Atsakas į tai galėjo būti
dvejopas: arba pripažinti, kad Įstatymas nėra universalus,
arba išnaikinti indėnus ir taip pašalinti įkalčius. Dažniausiai
pasitenkinta juos apkrikštyti ar net paprasčiausiai atrasti – to
pakako, kad jie pamažu išnyktų.

2 | ELEKTRŪNŲ VB
SKAITYTOJŲ
APTAIPNAVIMO
SKYRIUS
Nr. 2-1480103/2132

SKAITYTOJŲ
FONDAS

Taigi pakako Ramzi ekshumuoti ir muziejifikuoti, kad jis būtų sunaikintas. Nes mumijų nesupūdo kirminai: jos miršta transplantai jas iš stabilios simbolinės sferos, valdančios puvinimą ir mirtį, į istorijos, mokslo ir muziejaus sferą, mūsų sferą, kuri nebevaldo nieko, kuri temoka pasmerkti tai, kasėjo pirma jos, puvinimui ir mirčiai, o paskui bandyti prikelti pasitelkus mokslą. Civilizacija, neturinti paslapčių, pragaištingai smurtauja prieš bet kokias paslaptis, išliedama visos civilizacijos neapykantą savo pačios pamatams.

Kaip etnologija dedasi'atsakanti savo objekto, kad labiau ištvirtintų gyna forma, taip ir demuziejifikacija tėra dar viena' dirbtinumo spiralės įvija. To patvirtinimas – Saint-Michel de Cuxa vienuolynas, kurį nepaisant didelių išlaidų ketinama pargabenti iš Niujorko Cloisters ir vėl įkurdinti „pirmapradžėje vietoje“. Ir visi turi džiaugsmingai pritarti tokiai restitucijai (kaip ir „eksperimentinei kampanijai atsikovoti šaligatvius“ Eliziejaus laukuose). Jeigu kapitelių eksportavimas iš tikrųjų buvo arbitralus aktas, jeigu Niujorko Cloisters tikrai yra dirbtinė įvairiausių kultūrų mozaika (atitinkanti kapitalistinio vertės centralizavimo logiką), tai dar dirbtinesnis atrodo jų gabenimas atgal, ten, iš kur jie kilę: tai totalus simuliakras, sudarantis su „realybe“ uždarą ratą.

Geriau būtų buvę vienuolyną palikti Niujorke, simuliuotoje aplinkoje, kuri bent nieko neklaidentų. Jo pargabenimas tėra dar viena gudrybė, bandymas elgtis, tartum nieko nebūtų ivykę, ir noras pasiduoti retrospektyviai haliucinacijai.

Štai amerikiečiai giriasi, esą indėnų jau yra tiek pat, kiek jų buvo prieš juos nukariaujant. Viskas nušluojama ir pradama iš naujo. Jie net giriasi pasieksią daugiau – indėnų būsią daugiau nei anais laikais. Taip bus įrodytas civilizacijos pranašumas: ji pagamins daugiau indėnų, negu šie patys įstengė pagaminti. (Likimo patyčia – tokia perprodukcija yra dar vienas būdas juos sunaikinti, nes indėnų, kaip ir bet kurioje kitoje gentinėje kultūroje, grupės narių skaičius yra ribojamas

ir priesšinamasi kiekvienam „nevaldomam“ jo augimo protručkui – prisiminkime išių genties atvejį.)

Taigi, kad ir kur būtume, mes gyvename visatoje, keistai panašioje į originalą – dalykus čia dubliuoja jų pačių scenarijus. Tačiau antrininko buvimas nereiškia, kaip kad sako tradicija, jog jų mirtis neišvengiamą – jie jau apvalyti nuo savo mirties, labiau negu nuo savo gyvasties; plačiau šypsantys, autentiškesni savo modelio šviesoje, kaip veidas, kuriuo pasižinka laidotuvių biuro tarnautojas.

Hipertikrovė ir įsivaizduojamybė

Disneilendas yra tobulas modelis, kuriame susipina visu laipsnių simuliakrai. Pirmiausia iliuzijų ir fantazmų žaismas: piratai, kino teatras Frontière, Future World ir t.t. Laikoma, kad šis vaizduotės pasaulis yra renginio sėkmės laidas. Tačiau minias, be abejo, pirmiausia sutraukia socialinis mikrokosmosas, *religinis*, miniatiūrizuotas mėgavimasis realia Amerika, jos vargais ir džiaugsmais. Statote mašiną išorėje, atstovite eilę viduje, liekate vienui vienas išėjęs pro duris. Vienintelė fantasmagorija šiame įsivaizduojamame pasaulyje yra meilumas ir šiluma, kuria alsuoja minia, bei pakankama ir kartu perteklinė niekučių gausa, skirta žadinti lankytojų jausmams. Totalus kontrastas su absoliučia automobilių stovėjimo aikštelės – tikra koncentracijos stovykla – vienatvė. Tikriau, viduje – ištisa niekučių galerija magnetizuoja ir nukreipia minios srautus, o išorėje – vienatvė, nukreipta į vienintelį niekutį – automobilį. Nepaprastas sutapimas (nors, žinoma, čia kalti šią visatą veikiantys apžavai): ši užšaldyta vaikišką pasaulį sugalvojo ir sukūrė žmogus, šiandien irgi jau kriogenizuotas, Waltas Disney'us, kurį nuo prisikėlimo skiria 180 termometro padalų.

Taigi Disneilende visur, net individų ir minios morfologijoje, galima išvelgti objektyvų Amerikos profili. Čia miniatiūromis ir komiksais aukštinamos visos jos vertybės. Nuramdytos ir išbalzamuotos. Štai kodėl įmanoma atlikti ideologinę Disneilendo analizę (puikiai su tuo susidorojo L. Marinas knygoje *Utopiques, jeux d'espaces*): tai amerikietiško gyvenimo būdo santrauka, amerikietišių vertybių panegirika, idealizuota prieštaringos realybės transpozicija. Savaiame suprantama. Tačiau už šito slypi kas kita, šis „ideologinis“ sietas pridengia *trečiojo laipsnio simuliaciją*: Disneilendas egzistuoja tam, kad nuslėptų, jog pati „realioji“ šalis, visa Amerika, yra Disneilendas (šiek tiek panašiai kaip kalėjimai egzistuoja tam, kad nuslėptų, jog visas sociumas savo banalia visa apimančia esamybe yra kalėjimo institucija). Disneilendas pateikiamas kaip išivaizduojamybė norint įtikinti, kad visa kita yra tikra, nors, tarkim, koks nors Los Andželas ir visa jį supanti Amerika jau nebėra realūs, o priklauso hipertikrovės ir simuliacijos sferai. Siekiama nebe klaidingai reprezentuoti tikrovę (tai buvo ideologijos paskirtis), o nuslėpti, kad tikrovė nebėra tikrovė, kitaip tariant, išgelbėti patį realybės principą.

Disneilendo išivaizduojamybė nėra nei tikra, nei klaidinga, tai atgrasinimo mašina, išvesta į sceną tam, kad priešais ją būtų atgaivinta tikrovės fikcija. Štai kodėl ta išivaizduojamybė tokia debiliška, štai iš kur toks infantilus jos nuosmukis. Ji vadina save vaikų pasauliu, nes nori įtikinti, esą suaugę gyvena kitame, „realiame“ pasaulyje, ir nuslėpti, kad tikrojo vaikiškumo esama visur ir kad būtent pačių suaugusiųjų nesubrendimas gena juos čia lankyti, vaidinti vaikus, stengiantis šia fantazija užgožti savo tikrąjį infantiliškumą.

Beje, yra ne tik Disneilendas, bet ir Burtų Kaimas. Stebuklų Kalnas, Jūrų Pasaulis – Los Andželą iš visų pusių supa savotiškos vaizduotės jėgainės, tikroviškumu, tikrovės energija maitinančios miestą, iš kurio teliko nepaliaujamo, nerealaus judėjimo tinklas – štai ir visa paslaptis, – neapsakomų mastų

miestą be erdvės, be matmenų. Šiam miestui, neišsiverčiančiam be paprastų ir atominių elektrinių, be kino studijų, virtusiam galop vienu mižinišku scenarijumi ir begaliniu *travellingu*, reikia ir šios senos išivaizduojamybės – kaip simpatinės nervų sistemos, nuaustos iš vaikystės signalų ir netikrų fantazmų.

Disneilendas – tai išivaizduojamybės atgaivinimo erdvė, panaši į kitur ir net čia esančias atliekų perdirbimo gamyklas. Šiandien antrinis atliekų perdirbimo ciklas yra visur privalomas, o juk sapnai, fantazmai, istorinė, pasakinė, legendinė vaikų ir suaugusiųjų vaizduotės sfera yra atlieka, pirmoji didelė hiperrealios civilizacijos toksiška atmata. Disneilendas yra šios naujos funkcijos prototipas mentaliniame lygmenyje. Tos pačios rūšies yra visi tie seksualinio, psichinio, somatinio perdirbimo institutai, kurių knibždėte knibžda Kalifornijoje. Žmonės nebėra žiuri vienas į kita, tačiau tam yra institutai. Jie nebėra vienas kito, tačiau tam yra kontaktinė terapija. Jie nebėra vaikšto, tačiau begyvoja ristele ir t.t. Visur kas nors perdirbama – prarasti sugėbėjimai, prarastas kūnas, prarastas socialumas arba prarastas skonio pojūtis. Vėl atrandamas skurdas, askezė, laukinis natūralumas, kurio nebėra: štai jums natūralus maistas, sveikas maistas, joga. Pasitvirtina, tik antrinėje plotmėje, Marshallo Sahlinso mintis, kad skurdą sukelia ne gamta, o rinkos ekonomika: būtent čia, sofistikuotose pergale švenčiančios rinkos ekonomikos paribuose vėl atsiranda skurdas/ženklas, skurdas/simuliacras, simuliuojamas atsilikusiųjų elgesys (nepamirštant ir marksistinių tezių), kuris, prisidengęs ekologija, energetine krize ir kapitalo kritika, ezoterine aureole vainikuoja egzotinės kultūros triumfą. Tačiau gali būti, kad sistemos, kurios atpažinimo ženklai bus šis savotiškas nutukimas arba neįtikėtinas keisčiausių teorijų bei praktikų sambūvis, atliepiantis neįtikėtinai prabangos, dangaus ir pinigų sąjungai, neįtikėtinai prabangiam gyvenimo sumaterialėjimui, retai pasitaikantiems prieštaravimams, – tokios rūšies sistemos laukia precedento neturinti mentalinė katastrofa, mentalumo implozija ir involucija.

Politiinis užkeikimas

Watergate'as*. Tas pats Disneilendo scenarijus (vaizduotės efektas, nuslepiančias, kad nebėra realybės nei šiaip, nei anapus dirbtinai nubrėžto perimetro): čia turime skandalo efektą, nuslepiančią, kad nėra jokio skirtumo tarp faktų ir jų demaskavimo (tiek CŽV, tiek *Washington Post* žurnalistai naudoja tuos pačius metodus). Tas pats veiksmas, kuriuo siekiama skandalu atgaivinti moralinį ir politinį principą, o vaizduotės sfera – skęstantį realybės principą.

Demaskuojant skandalą visuomet pagerbiamas įstatymas. O Watergate'o atveju ypač sėkmingai įdiegta mintis, jog Watergate'as buvo skandalas – šia prasme tai būta tiesiog negirdėto masto sąmonės užnuodijimo operacijos. Pasauliui išvirkšta dar viena didelė politinės moralės dozė. Galėtume pritari Bourdieu teiginiui „Kiekvienam jėgų santykiui būdinga tai, kad jis slepia save patį ir visą savo galią įgauna tik todėl, kad tai daro“, suvokdami jį taip: nemoralus, skrupulų nepripažįstantis kapitalas gali veikti tik moralinės superstruktūros priedangoje, ir kiekvienas, atgaivinantis šią viešąją moralę (piktindamasis, demaskuodamas ir t.t.), nenoromis pasitarnauja kapitalo tvarkai. Kaip *Washington Post* žurnalistai.

Bet ir tai tėra dar viena ideologinė formulė, nes ją išsakydamas Bourdieu „jėgų santyki“ laiko tiesa, būdinga kapitalizmo viešpatavimui, ir demaskuoja patį tą santykį kaip skandalą – kitaip sakant, Bourdieu pozicija tokia pat deterministinė ir moralizuojanti, kaip ir *Washington Post* žurnalistų. Jis irgi

* Taip vadinamas JAV įvykęs politinis skandalas. Vašingtone, Watergate demokratų partija 1972 metais buvo įrengusi rinkimų kampanijos biurą, Respublikonų naudai jis buvo apipilėtas. Prezidentas Nixonas ilgai neigė, kad Baltieji rūmai ir jis pats buvo susiję su šiuo nusikaltimu. Tačiau prezidento bendradarbių prisipažinimas bei pokalbių įrašai itikino, kad jis melavo, ir pagreitino jo atsistatydinimą 1974 metais.

imasi kuopti, atkuria moralinę, tiesos tvarką, skatinančią tikrajį simbolinį socialinės tvarkos smurtą, gerokai pranokstantį visus jėgos santykius, kurie moralinei bei politinei žmonių sąmonei tėra laki ir nereikšminga konfigūracija.

Kapitalas iš mūsų tereikalauja, kad laikytume jį racionaliu kovotume su juo racionaliybės vardan. Nes tai *viena ir arba arba* kovotume su juo moralės vardan. Nes tai *viena ir kitaip*, o *galima tai pasakyti ir kitaip*: kadaise stengdavomės disimuluoti skandalą – šiandien stengiamės nuslėpti, kad tai nėra skandalas.

Reikia žūtibūt pasakyti: *Watergate'as nėra skandalas*, nes kaip tik tai visi stengiasi nuslėpti, šia disimuliacija maskuodami, kad moralė darosi vis reiklesnė, kad stiprėja moralinė panika prartėjant prie pirminės kapitalo scenos: momentalus jo žiaurumas, nesuvokiamas nuožmumas, fundamentalus amoralumas – būtent tai yra skandalinga, nepriimtina sistemai, pavirtusiai moralės ir ekonomikos lygiavertiškumu, kuris, pradedant Švietimo epochos teorija, baigiant komunizmu, yra kairuoliškos minties aksioma. Kapitalui visiškai nuspėjauti į jam priskiriamą sutarties idėją – tai pabaisiškas projektas be bėdo jį kontroliuoti prinesdama jam tam tikras taisykles. Ir tas priekaištų lietus, kuris šiandien pakeitė revoliucinę mintį, iš esmės taip pat kaltina kapitalą nesilaikant žaidimo taisyklių. „Valdžia nėra teisinga, jos teisingumas – tai klasinis teisingumas, kapitalas mus eksploatuoja ir t.t.“ – tarytum kapitalas būtų sudaręs sutartį su visuomene, kurią valdo. Kairė atkiša kapitalui lygiavertiškumo veidrodį, tikėdamasi, kad jis užsilabins, kad ištrauks į šią socialinės sutarties fantasmagoriją ir imsis vykdyti išpareigojimus visai visuomenei (o tada nebereikia revoliucijos: pakanka, kad kapitalas sutiktų su racionalia mainų formule).

Pats kapitalas niekada nebuvo sudaręs sutarties su šia visuomene, kurioje jis viešpatauja. Kapitalas – tai raganystė

socialinio saito viduje, tai iššūkis visuomenei, ir i jį turime atitinkamai atsilypti. Tai nėra skandalas, kurį turėtume demaskuoti vadovaudamiesi moraliniu ar ekonominiu racionalumu, tai iššūkis, kurį turime priimti vadovaudamiesi simboliškumo dėsniu.

Negatyvumas spirale – Möbius*

Taigi Watergate'as tebuvo sąžatos, kuriuos sistema paspėdė savo priešininkams – skandalo simuliacija atgaivinimo tikslais. Filme ją ikūnijo personažas „Didžioji gerklė“, kuris buvo apibūdintas kaip Respublikonų pilkasis kardinolas, manipuliuojantis kairiaisiais žurnalistais, kad atsikratytų Nixono, – o kodėl ne? Galimos bet kokios hipotezės, bet ši tikrai nereikalinga: pati kairė nejučiomis puikiai atlieka dešinės darbą. Beje, būtų naivu čia išvelgti suvedžiotą švartą sąžinę. Nes dešinė irgi nejučiomis atlieka kairės darbą. Į visas, manipuliavimo hipotezes galima pažvelgti tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės, ir taip be pabaigos. Nes manipuliacija yra banguojantis priešastingumas, kuriame pozityvumas ir negatyvumas gimdo ir užlieja vienas kita, kuriame nebėra nei aktyvaus, nei pasyvaus prado. Tik *arbitraliai* sustabdžius šį sukuriuojantį priešastingumą galima išgelbėti politinės realybės principą. Tik *simuliuojant* ribotą, konvencionalų akiratį, kuriame veiksmo ar įvykio prielaidos ir padariniai yra numatomi, galima išsaugoti politikos iškėtinumą (ir, žinoma, „objektyvią“ analizę, kovą ir t.t.). Tačiau įsivaizduokime, kad visas nesvarbu kokio veiksmo ar įvykio ciklas patalpintas sistemoje, kurioje nebėra linijinio tęstinumo ir

* Turimas omeny A.F. Möbius – XIX amžiaus vokiečių matematikas, astronomas, sukonstravęs vienpusio paviršiaus pavyzdį (vad. Möbiuso lapa).

dialektinio poliariškumo, lauke, kurį *sudarkė simuliacija* – tada ciklo pabaigoje išgaruoja bet kokia determinacija, baigiasi bet koks aktas, prieš tai visus apdalijęs nauda ir išsibarstęs patis į visas puses.

Bombos susprogdinimas kur nors Italijoje – ar tai būtų kairiųjų ekstremistų darbas, ar dešiniųjų provokacija, o gal centrinių inscenizacija, kuria siekiama diskredituoti teroristus ir paramstyti savo susvyravusią valdžią, ar net visuomenės saugumo šantažas pagal policijos scenarijų? Teisingi yra visi atsakymai, ir šio svaiginančio interpretacijų verpeto nesutramdo nei įrodymų paieška, nei objektyvūs faktai. Nes mes paklūstame simuliacijos logikai, nebeturimčiai nieko bendro su faktų logika ir argumentų kalba. Simuliacijai būdinga tai, kad *modelis*, visi modeliai *eina pirma* mažiausio fakto – iš pradžių yra modeliai, jų cirkuliacija orbita visai kaip bombos sukuria aplink įvykį tikrą magnetinį lauką. Faktai nebeturi trajektorijos, jie gimsta modelių sankirtoje, viena vienintelį faktą gali pagimdyti visi modeliai iš karto. Modelis užbėga į priekį, eina pirma fakto, tarp jų įvyksta trumpas sujungimas, nebegalima atskirti, kur vienas, o kur kitas (nebėra prasminio atotrūkio, dialektinės poliarizacijos, negatyvaus išiektinimo, antagonistinių polių implozijos) – štai kodėl kiekvieną kartą imanomos visos, net pačios prieštaringiausios interpretacijos – visos jos teisingos ta prasme, kad jų tiesos, atsiradusios pagal modelių paveikslą, keičia viena kitą visuotiniame cikle.

Komunistai užsipuola socialistų partiją, tarsi norėtų suardyti kairiųjų sąjungos vienybę. Jie skelbia mintį, esą tokią rezistenciją žadina radikalesni politiniai reikalavimai. Tiesa sakant, jie taip elgiasi, nes nenori valdžios. Tačiau ar jie nenori jos susiklosčius aplinkybėms, kurios nepalankios visiems kairiesiems arba jiems, kol jie priklauso Kairiųjų Sąjungai, – ar jie jos nebeneri apskritai? Berlinguerio pareiškimas „Nereikia bijoti, kad komunistai paims valdžią Italijoje“ reiškia:

- kad nėra dėl ko baimintis, nes atėję į valdžią komunistai nieko nepakeis jos fundamentaliame kapitalistiniame mechanizme;
 - kad nėra jokio pavojaus, jog jie kada nors ateis į valdžią (nes jie to nenori) – o jeigu taip atsitiks, tai jie ims valdyti tik pagal įgaliojimą;
 - kad, tiesą sakant, valdžia, tikroji valdžia nebeegzistuoja, tad nebėra jokio pavojaus, jog kas nors ją paims ar perims;
 - bet reiškia ir tai, kad: Aš, Berlingueris, nebijau išvysti komunistus prie Italijos valdžios vairo, – šitai gali pasirodyti savaime aišku, bet ne viskas taip paprasta, nes
 - tai gali reikšti priešingą dalyką (čia nereikia jokios psichologinės analizės): *aš bijau* išvysti komunistus prie valdžios vairo (ir esama svarių priežasčių, kurias pripažįsta net komunistas).
- Teisinga yra ir viena, ir kita, ir trečia. Štai kokia paslaptis gaubia šį diskursą, kuris nebėra vien dviprasmiškas, – kaip gali atsitikti su politiniais diskursais, – jis išreiškia apibrėžtos pozicijos valdžios atžvilgiu, apibrėžtos diskursyvinės laikysenos negalimybę. Ir tokia logika nėra būdinga tik vienai ar kitai partijai. Ji persmelkia visus – nori jie to ar nenori – diskursus.

Kas įveiks šią painiavą? Gordijaus mazgą buvo galima bent jau perkirsti. O perkirpus pusiau Möbiuso lapą atsiranda papildoma spiralė, tačiau paviršiai ir toliau lieka reversiški (mūsų atveju tai tolydus hipotezių reversiškumas). Ar tai simuliacijos pragaras, kuriame viešpatauja nebe kancija, o subtilus, pragaištingas, nesučiuopiamas prasmės iškraipymas⁴, kai net Burgoso nuteistuosius galima laikyti Franco dovana Vakarų demokratijai, kuri apsidžiaugė proga atgaivinti savo pačios susvyravusio humanizmo pamatus, tačiau

⁴ Nebūtinai prasmė įvaroma į nevilgtį – dažnai improvizuojama prasmė, ne prasmė, keletu vienlaikių ir viena kita panaikinančių prasmių.

vykiu konsolidavo Franco režimą, savo pasipiktinimo kupiniais protestais paskatindama plačiuosius Ispanijos sluoksnius suglausti pečius prieš užsienio intervenciją? Kur slypi viso to tiesa, kai tokie suokalbiai nuostabiai susimezga net be jų autorių žinios?

Sistema ir kraštutinė jos alternatyva susijungia kaip dvi kreivės veidrodžio kraštinės, „nuodėminga“ kreivė išlinksta magnetinta, cirkuliarizuota politinė erdvė, kurioje dešinė virsta kaire ir atvirkščiai, tarsi blogasis komutacijos genijus viešpatauja iškraipymas, visa sistema, kapitalo begalybė persilenkė ir užklojo savo pačios paviršių, ji nebesuskaičiuojama. Ir ar ne tas pat atsitinka su geismu ir libido erdve? Susijungia geismas ir vertė, geismas ir kapitalas. Susijungia geismas ir patalyimas, mėgavimasis – ištatymo transformacijos galutinė stotelė (štai kodėl jo taip dosniai patiekiami šiandienos menai): tik kapitalas mėgaujasi, kalbėjo Lyotard'as prieš ateinantį pilvą minčiai, jog dabar *mēs* mėgaujames kapitalu. Pribloškantis geismo nepastovumas Deleuzo tekstuose, mišlingas virusas, kai „savaimė revoliucingas ir lyg netyčia norintis to, ko nori“ geismas ima geisti būti slopinamas ir persmelkia paranojines bei fašistines sistemas? Klatingas iškraipymas, abiejų geismo, revoliuciją atvedantis prie to paties pamatinio dviprasmiškumo, kurį atveria ir kita, istorinė, revoliucija.

Visų referenciniai diskursai susipina cirkuliarinėje, *möbinėje* *pricartoje*. Seksas ir darbas dar ne taip seniai buvo nesuaukomi priešingi terminai, o šiandien jie abu ištirpsta tos pačios paklausos bangoje. Kitados diskursas apie istoriją stiprybės sėmdavosi tūžmingai prieštaraudamas diskursui apie prigimtį, geismo diskursas – priešpriešindamas save valdžios diskursui, o šiandien jie keičiasi savo signifikantais ir scenarijais.

Pernelyg ilgai trukutų pereiti per visą negatyvaus operacionalumo spektrą, išvardyti visus atgrasinimo scenarijus, kurie, kaip tas Watergate'as, merdinti principą bando atgaivinti

pasitelkdami susimuliuotą skandalą, fantazmą, žmogūdytę, taigi negatyvumą ir krizę naudodami kaip kokį gydymo hormonais kursą. Tikrovė visuomet grindžiama įsivaizduojamomis tiesa – skandalu, įstatymas – jo pažeidimu, darbas – streiku, sistema – jos krize ir kapitalas – revoliucija, o kitais atvejais (prisiminkime tasadžius) etnologija – atimant iš jos objekta, jau nekalbant apie:

- teatro grindimą antiteatru,
- meno – antimenu,
- pedagogikos – antipedagogika,
- psichiatrijos – antipsichiatrija ir t.t.

Visa pavirsta savo priešingybe, kad tik išliktų „apvalytų“ pavidalu. Visos valdžios, visos institucijos apie save kalba neigimo terminais, bandomos mirties simuliacija išvengti savo tikrosios agonijos. Valdžia gali suvaidinti savo pačios smurtinę mirtį, kad tik atrastų egzistencijos ir teisėtumo prosvaitę. Imkime Amerikos prezidentus: Kennedžiai mirė, nes juose dar slypėjo politinis matmuo. O kitiems – Johnsonui, Nixonui, Fordui – teliko marionetiniai pasikėsinimai ir simuliuoti nužudymai. Bet jiems ir tokia išgalvotos grėsmės aura buvo reikalinga, kad galėtų nuslėpti, jog jie tėra valdžios iškamšos. Anksčiau karalius turėdavo mirti (Dievas taip pat), ir čia slypėjo jo galia. Šiandien jis iš visų jėgų dedasi mirštas, kad išsaugotų valdžios *malonę*. Tačiau ji jau prarasta.

Atšviežinti kraują savo mirtimi, pradėti ciklą iš naujo pasitelkus krizės, negatyvumo ir antivaldžios veidrodį – štai koks sprendimas (alibi) lieka kiekvienai valdžiai, kiekvienai institucijai, siekiančiai nutraukti ydingąjį – savo neatsakomybės ir pamatinio nebuvimo, savo *dėją-vu* ir savo kadaise jau patirtos mirties – ratą.

Tikroviškumo strategija

Kaip neįmanoma aptikti absoliutaus tikroviškumo lygmenų, taip neįmanoma išvesti iš sceną ir iliuzijos. Iliuzija nebėra galima, nes nebegalima pati tikrovė. Čia susiduriame su *politine* parodijos, hipersimuliacijos arba agresyvios simuliacijos problema.

Pavyzdžiui: idomu, ar represinio aparato reakcija į simuliuotą ginkluotą apiplėšimą nebūtų brutalesnė nei tikro apiplėšimo atveju? Juk pastarasis tik griaua nusistovėjusią tvarką, pažeidžia nuosavybės teisę, o pirmasis kėsina į patį realybės principą. Pažeidimas, pavartota prievarta nėra toks sunkus nusikaltimas, nes jie kvestionuoja tik tikroviškumo *patulijimą*. Simuliacija yra daug pavojingesnė, nes visuomet leidžia daryti prielaidą, kad ne tik tai, ką ji simuliuoja, bet ir *pati tvarka bei įstatymas galbūt tėra simuliacija*.

Tačiau kaip išmatuoti grėsmės laipsnį? Kaip dėtis darant nusikaltimą ir kaip po to tai įrodyti? Simuliuokite vagystę didelėje parduotuvėje: o kaip įtikinsite apsaugos darbuotojus, kad nusikaltimas simuliuojamas? Nėra jokio „objektyvaus“ skurtumo: tie patys gestai, tie patys ženklai, kaip ir tikros vagystės atveju; tiesą sakant, tie ženklai egzistuoja patys sau. Pagal nustatytą tvarką – tai visuomet tikrovės ženklai.

Organizuokite netikrą ginkluotą apiplėšimą. Pasitikrinkite, ar jūsų ginklai niekam nepadarys žalos, paimkite patį patikimiausią įkaitą, kad žmogaus gyvybė jokių būdu neatsidurtų pavojuje (kitai patvėrę jus pakibs įstatymo kardas). Pareikalaukite išpirkos ir pasistenkite, kad kiltų kuo didesnis triukšmas – žodžiu, būkite kuo arčiau „tiesos“, kad galėtumėte patikrinti aparato reakciją į tobulą simuliaciją. Tačiau nieko nesužinosite: išgalvotų ženklų tinklas neatskiriamai susipina su realiais elementais (policininkas, jus pamatęs, tikrai šaus; kuris nors banko klientas neteks sąmonės ir mirs nuo širdies priepuolio; jums iš tikrųjų sumokės jums nereikalingą išpirką).

Arūnas Sverdiolas

**APIE
PAMĖKLINĘ
BŪTĮ**

Ir kiti etiudai

baltos lankos

valdžia vis dėlto įsiklausys. Valdančiųjų paternalizmą atitinka pavaldinių infantilizmas: verksmingas „tė-ė-tukas ne-ge-eras“ arba irzlus „duok, ir viskas“. Vienintelė neįgiamai vertinamos visuomenės būklės priežastimi laikomi valdžioje esančių asmenų, partijų ir valstybės institucijų veiksmai. Kai prireikia ką nors socialiai veikti, pasirodo begalinis kiekvieno neįgalumas: ne tik tai valstiečiai nepajėgia laiku deklaruoti sklypo dydį, kad gautų geidžiamas išmokas, bet ir mokslininkai leidžiasi metų metus užjami besmegenės Mokslo tarybos bei piktybiškos Švietimo ir mokslo ministerijos.

Tačiau tai tas pats, kaip švilpti žiūrint sporto varžybas ar teatro spektaklį. Kas galėtų priversti priešintis, užuot „sirgus“, reiškus nepalankią nuomonę, žemai reitingavus socialinį partnerį, o save laikius nepatenkintu socialinio žaidimo, spektaklio, netgi cirko klounados žiūrovu? Henry David Thoreau savo laikui stebėjosi amerikiečiais: „Kaip gali žmogus tenkintis tikrai turėdamas nuomonę, *ja mėgautis*? Koks gali būti mėgavimasis, jei, jo nuomone, jis skriaudžiamas? Juk kai tavo kaimynas apgaule išgauna iš tavęs tikrai dolerį, nesitenkinti žinėjimu, kad esi apgautas, ar pasakymu, kad esi apgautas, netgi prašymu grąžinti tau priklausančią skolą; iškart imiesi veiksmingų žingsnių, kad susigražintum visą sumą, ir pasirūpini, kad daugiau tavęs niekada neapmulkintų“¹²⁶. Sprendimas „aš politika nesidomiu“ anaiptol nenukelta taip sprendžiančiojo iš politinio lauko į užribį, nes tokio užribio apskritai nėra, o tik tai padaro jį pasyviu žaidimo dalyviu, „kamuoliu“. Politinio žaidimo laukas apima ir aikštelę ir tribūnas ir aktyvius ir pasyvius žaidėjus. Beje, pastaruoju metu politikai jau neapeliuoja į vienas kito reitingus: matyt nusprendė, kad tai ne politinio žaidimo, o tiesiog gamtos, žmogaus prigimties reiškinys: žolė žaliuoja, paukšteliai čiulba, o respondentai reitinguoja. Ką gi, tai tiesa: reitinguok neretینگavęs, niekas nesikeis. Tikra alternatyva nepalankios nuomonės raiškai būtų įsikšimas, tiesioginis veiksmas. Juk iš pricipo valdžia daro tik tai, ką žmonės jai leidžia daryti ar bent jau su kuo jie taikstosi. Belieka „smulkmena“ – padaryti, kad šis principas veiktų, kad demokratija, liaudies valdžia taptų reali. Nekalbant apie streikus ir pilietinio nepaklusnumo akcijas, kurias Thoreau laikė tiesiog piliečio pareiga, ir kitas spaudimo priemones, galimas visuotinis politinis streikas, kuris paralyžiuotų ir

pakeistų valdžią, revoliucija. Bet tai atrodo jau kaip visiškų fantazijų sritis. Ką gi, ir šis sprendimas turi pasekmes.

Beje, nereikia manyti, kad tokia mūsų būklė nebūta neregėta. Atrodo, kad XIX amžiaus įžvalgus demokratijos analitikas Alexis de Toqueville'is jau yra rašęs apie mus: „Yra tokių kraštų Europoje, kur gyventojai tariasi esą nelyginant baudžiauninkai, abejingi savo gyvenamos vietovės likimui. Didžiausios permainos krašte vyksta jiems neprisidedant; jie net gerai nenumano, kas atsitiko; jie nieko nežino ir tik atsitiktinai išgirsta, kas kur dedasi. Negana to, jiems visiškai nerūpi kaimo gerovė, gatvės saugumas, jų bažnyčios ar parapijos likimas; jų manymu, visa tai jiems svetima ir priklauso visagaliui svetimšaliui, vadinamam vyriausybe. O jie naudojasi savo turtu kaip nuomininkai, nesuvokdami, jog tai jų nuosavybė, ir neketindami ką nors pagerinti. Tas nesirūpinimas savimi toks didelis, jog, jiems ar jų vaikams gresiant pavojui, jie, susidėję rankas, laukia, kada visas kraštas ateis jiems į pagalbą“¹³⁶.

Virtuali išvietės siena ir visų mūsų mintys

Kas yra paslaptinę mieli Lietuvos žmonės galima bent kiek geriau suvokti atkreipus dėmesį į kitokią jų raišką – pasisakymus (vadina muosius komentarus) e-svetainėse. Tiesa, čia reiškiasi gana siauras visuomenės sluoksniš, kurio nuomonė negali būti laikoma sociologiškai reprezentatyvia, bet užtat šie pasisakymai turiningesni, negu apklausų „taip“, „ne“, „nežinau“, „veikiau a, negu b“ ar reitinguojamų vardų ir institucijų eilė. Be to, sociologiniu, psichologiniu, kultūrologiniu ir kitais požūriais reikšmingas klausimas: kodėl šis ganėtinai savitas ir naujas diskursas tampa patrauklus gana dideliame skaičiui žmonių?

Ši visiškai nauja, mūsų akyse atsiradusi viešosios erdvės forma – internetas – buvo nauja proga laisvei. Ji buvo tuščia, neturėjo jokios konfigūracijos, jokio kūno, be tradicijos naštos, ją galima buvo užpildyti kuo tik tai nori, sukurti kokius tik tai jos matmenis ir žanrus. Internetas galėjo tapti svarbia plataus viešumo ir asmeninės raiškos sfera: nebrangia, praktiškai niekieno nekontroliuojama, visiems prieinama atviros diskusijos priemonė, publikavimo vieta be jokio slenksčio, ne

samdytų specialistų paruošiama vartoti, o savaveiksme policentrine žiniasklaida. Bet taip neatsitiko. Tai buvo ne tik proga, kuria galima buvo pasinaudoti, bet ir iššūkis, reikalavęs atsako: kas gi tai bus, kuo taps? Dabar jau turime aiškų atsakymą: tai virtuali išvietės siena.

Tuo pat krintantis į akis e-svetainių pasisakymų bruožas – jų anonimiškumas. Tai nėra kažkoks savaime suprantamas dalykas: juk atsiradus ir plėtojantis šiam žanrui, galėjo būti pasirinkta ir kita, vardinė forma, atverto atveidžio laikysena. Bet ne, visuotiniai, beveik be išimčių pasirinktas ir naudojamas pseudonimas, kaukė.

Išvietės sienai kaip ypatingam viešos raškos plotui būdingas dvišlypumas, arba dialektiškumas: jis ir privatus, ir viešas, abu šie pradai būtinai ir tam tikru būdu sukibę vienas su kitu. Niekas nerašo ant sienos savo namų išvietėje, tai yra visiško privatumo sąlygomis ir kreipdamasis į artimuosius. Kita vertus, ant sienos nerašoma ir tada, kai viešumos dalyvis, bet koks kitas asmuo, regi rašytoją. Nereikia nė Jeano-Paulio Sartrė atliktos analizės, kad suprastume, jog kito žvilgsnis sukelia ir palaiko gėdos jausmą. Tačiau Sartrė analizė rodo, kad buvimas re-gimu – ne vien tikrai psichologinė kolizija, bet ir tam tikra pamatinė tarpasmeniškumo, socialumo forma.¹⁴ Taigi užrašas yra skirtas ne savo ir savo artimųjų žiniui, bet viešumai, tačiau kuriamas jis privatumo sąlygomis, kitiems nematant ir nežinant, kas tai parašė. Tai intymi, mimozaiškai drovi, kito žvilgsnio nepakenčianti, o vis dėlto viešumo geidžianti autorystė. Šitai ir lemia spontanišką visuotinį internetinio komentaro anonimiškumo pasirinkimą.

Kam gi naudojama tokia komplikuoata autorystė? Aišku, skelbti šiaip jau viešumoje neskelbiamus dalykus. Visų pirma tai nešvankus – pornografinis, skatologinis, taip pat ksenofobinis ir kitoks įžeidus diskursas. Tarybiniais laikais išviečių sienose buvo dažni ir antitarybiniai pasisakymai, bet e-variante jų nebeliko, nes ideologijos ir politikos srityse nebėra draudžiamų zonų, viskas pasidarė viešai pasakoma.

Išvietės sienos užrašų pažintinis turinys paprastai skurdus, argumentacija menka ir klisinė. Jų esmė – ne suteikti žinių, o išviešinti tai, kas draudžiama, bet šiaip jau kiekvienam žinoma. Net iliustracijos daromos ne akivaizdumo, o ekspresijos dėlei: džiaugsmą teikia pats jų eksponavimas. Įžeidūs tekstai kartais nukreipiami į konkrečius asme-

nis. Apskritai šitai raštijai būdingas agresyvus užkabinimas, sau žinomo adresato ar personažo prievartinis įtraukimas į komunikacinę situaciją. Atsako nelaukiama, įtraukimas yra tretiesiems asmenims ir plačiai publikai išplepančio, demaskuojančio arba šmeižiančio pobūdžio: „A yra kurva“, „B yra pederastas“ (kartais pateikiant telefono numerį.)

Diskusijų svetainės perima daugelį išvietės sienos diskurso bruožų. Absoliučiai vyrauja saviraiška: tai ne tiek svarstymas, kiek raiška, rašoma ne tiek apie dalykus, kiek apie save. Internetinis įsijungimas į komunikaciją perdėm emocinis. Neurotikai sprendžia ar, tiksliau sakant, puoseleja savo psichologines problemas. Viešpatauja statusų aiškinimosi ir įtvirtinimo plotmė. Autoriai neindividualūs, panašiai kaip paauglių sambūrio nariai, jie orientuojasi pirmiausia į bendrą paviršinį stilių, faktūrą. Visiškai nėra komentary, kurie išlaikytų komentuojamų tekstų lygį, būtų verti jų autorių dalykinio dėmesio, netgi tie (reti), kurie tekstų autoriams pritaria ar dėkoja. Skaitomi iš eilės, komentarai netrukus prislegia savo monotonią. Jie nekonkretūs, nedalykiški, neargumentuoti, operuoja klisėmis, labai greitai nuslysta į banaliausias universalijas (vadinamuosius mitus) ir jau nebegrįžta prie temos. Straipsnelį, neva menkinatį ar įžeidžiantį Kauno miestą, „komentavo“ per 2000 autorių... Gali pasirodyti keista, bet iš esmės nėra ir humoro; matyt, todėl, kad patetika jo nepakencia. Juk plačiai paplitusį (taip pat ir televizijos vadinamosiose humoro laidose) monotonišką ir pikta pavardžių kraipymą bei pravardžiavimą sunku pavadinti humoru, veikiau tai Freudą nagrinėtos kasdienybės psichopatologijos reiškinys.

Bene vienintelis polilogiškumo pėdsakas – asmeniniai (nors ir priginti pseudonimais) pasikeitimai replikomis, bet ir jie skirti tiktai atkirsti ar įgelti, labai retai išreiškia pritarimą ar solidarumą. Į kits kitą komentary autoriai reaguoja perdėm emociškai, grubiai ir įžeidžiai. Emocijos pirmiausia neigiamos, priešiškos, vyrauja pyktis ir pagieža, komentaram labai asmeniškai, narciziškai, o kartu siekiama pažeminti adresatą. Jokios argumentacijos, jokio svarstymo nėra, o tiktai gryna vadinamojo komentatoriaus ego raiška. Tačiau tasai narciziškas ego pridengiamas slapyvardžiu: koks nors „kuzia“ ar „ziuzia“. Diskusija nejudą, stovi vietoje. Taip yra todėl, kad ją inspiruoja ne įvykių ar tekstų prasmės svarstymas, – tai pirmiausia tiesmukai emocinis, iškrovo-

diskursas. Nors retrospekcijos, atminties, krypties nėra, „požiūriai“ vis kartojasi kaip neurotiniai simptomai ar kompleksai, pirmojo ir penkišimtojo komentaro turinys ir emocinis tonusas tokie patys.

Privatai susiduriant, žmonės apskritai neatrodo tokie perdėm jaudrūs mulkiai, kaip šioje interneto viešumoje. Pasitaiko tokių, su kuriais yra apie ką pasikalbėti, verta paklausti, ką jie sako. Pati ši greitai susiformavusi viešuma lemia pasisakymo būdą ir griežtai atrenka pasisakančiuosius. Žanro reikalavimų spaudimas jau toks stiprus, kad darosi nebeįmanoma nei jų išvengti, nei pakeisti, o tikslai arba juos priimti ir atitinkamai dalyvauti, arba visai atmesti. Todėl ši raštija užsidaro, stilistiškai nebeįsileidžia kitų, kitokių: koks rimtas žmogus rašys išvietės sienoje? Kitoms, kitokioms temoms ir svarstymo būdams šioje plokštumoje taip pat pasidaro ne vieta. Tiesa, gana dažnai pasitaiko sušukimų: ak, kaip mes čia rašome, kokie mes, lietuviai, esame bjaurūs, pavydūs, kaip negerbiame vieni kitų. Bet tai ir viskas: matyt, taip parašęs žmogus nemėgina savo veiksmu pakeisti šios raštijos pobūdį, nutyla. Su tokiais klaidiniais tipais neįmanoma turėti nieko bendra, smarvė nosį riečia. Atrodytu, kad galimybės atviros ir dabar, jei nori, ignoruok ar keisk nusistovėjusią raštijos kryptį kad ir vienu vieninteliu alternatyviu pavyzdžiu, ieškok savų adresatų ir pašnekovų. Tačiau beveik neteko aptikti bandymų sąmoningai nepaisyti konteksto, elgtis kitaip bent iš užsispyrimo ar įgeidžio, jei ne iš principo ar dėl asmeniškai suvokto reikalo.

Taigi horizontalumas užpildo visą potencialiai buvusį ir dabar esamą tūrį, padaro šią viešąją erdvę visiškai plokščią. Lėkštumoje nėra ko klausytis ir kam kalbėti, nėra ką skaityti ir kam rašyti. Kartu viešasis bendrų dalykų svarstymas praranda šią potencialią atvirą vietą, patys jos vartotojai ją marginalizuoja savo rankomis. Beveik išnykstantį viešumo slenkstį lengvai peržengia padugnės, ne tikslai įgydomos viešą balsą, bet ir užvaldyamos viešąją erdvę. Visa kita gali tikslai slėptis arba ignoruoti šį drabstymąsi mėšlais. Diskusijų svetainių fenomenas bene geriausiai parodo, kaip atsiranda ir įsigali lėkštybė. Turbūt svarbiausia, kad tai pats save sukuriantis ir palaikantis mechanizmas, o ne kokių išorinių, „objektyvių“ sąlygų ar aplinkybių išdava. Niekas mūsų nevertė ir neverčia elgtis būtent šitaip, patys sau pasidarėme ir kasdien darome

bei palaikome tokią viešosios erdvės formą. Tai mūsų laisvės raiška, turime tai, ką pasirodėme gebą turėti.

Bene geriausiai lėkštybei atstovauja žiniasklaida. Ji labai mėgsta vadinti save ketvirtąją valdžią ir iš tiesų yra *pouvoir*, galingai formuoja viešąją nuomonę. Kartu žurnalistikos ideologai skelbia, kad spauda yra verslas, o verslas savo ruožtu suprantamas grynai reduktyviai, lėkštai ir ciniškai, kaip pelno gavimas iš bet ko, kuo pigesnių prekių ir paslaugų pardavimas kuo brangiau kuo didesniam skaičiui vartotojų. Tai, kad spauda yra verslas, neva savaime reiškia, kad jai negalima kelti tiesos kriterijų, o tikslai pelningumo. Kartais geriau apsimoka teikti kokybiškas paslaugas, o kartais – įsiūlyti šlamštą lengvatikiams. Galiausiai tai priklauso nuo klientų. Man šiuo atveju rūpi ne tai, kad skaitančioji, žiūrinčioji ir klausančioji publika yra žiniasklaidos manipuliavimo poveikio objektas (nors, žinoma, tai gryna tiesa), o tai, kad ji kartu yra ir šio poveikio subjektas, nors ir netiesioginis. Juk retorinė manipuliacija mumis, „darymas, kad darytume“ nėra mechaninė ar fiziologinė: žiniasklaida ieško bent minimalaus mūsų dėmesio ir jį randa, bent akimirkai prikausto. Kad ir ką apie ją galvotume, ji mūsų. Turime tokią ketvirtąją valdžią, kokios nuspelnėme, gauname tokias verslo paslaugas, kokias vartojame: tokią spaudą, kokią skaitome, tokią televiziją, kokią žiūrime, tokį radiją, kokio klausome. Niekas mūsų neverčia, galėtume liautis, ir taip visuomet siūloma daryti tiems, kurie visomis šiomis žiniasklaidos priemonėmis nepatenkinti. Bėda ta, kad kitokių nėra, viena prasčiau už kitą ir nėra iš ko rinktis.

Tad galima šį tą spręsti apie mielus Lietuvos žmones pagal tai, ką jiems siūlo žiniasklaida. Ji skirta visiems, orientuojasi į visus, skelbiasi, kad yra „visų mūsų“ mintys. Iš tiesų žmonės labai dažnai kaip savo asmenines nuomones ar netgi gilius įsitikinimus svarsto tai, ką vakar užvakar perskaitė laikraštyje ar išgirdo žiniuose.

Šiaip ar taip, svarbi ne pačios žiniasklaidos, o publikos nuomonė, žiniasklaida galų gale atitinka jos nuostatas ir skoni. O kokia publika, tokia ir respublika. Žiniasklaida iš tiesų ne tikslai pridėtinė valdžia, bet ir verslas (kaip ir „tikroji“ valdžia Lietuvoje yra ne tikslai valdžia, bet ir verslas), ji tenkina publikos poreikius. O poreikis pasirodo esąs labai

paprastas – pirmiausia pramoga. Žiūrovas, klausytojas ir skaitytojas nori smagintis ir jis smaginamas: klientas ir čia visada teisus. Smagimimas ir įaudinimas (sensacizavimas) toks intensyvus, kad apie jokią atitikimą tikrovei, apie jokią tiesą kalbėti nebeįmanoma.

Kurį laiką neskaičius mūsų laikraščių ir žurnalų, nežiūrėjus televizijos ir neklusčius radijo, o paskui vėl pamėginus, apima nykulyš: kokios žemos lubos, kokia slogi atmosfera! Žiniasklaidos tematika nepaprastai siaura ir monotoniška: jai rūpi skandalai, stebuklai, nusikaltimai, nelaimės, paslaptys. „Paslaptinga stebuklingo paveikslo vagystė“. Ji tamsuoliška, pilna ekstransų, horoskopų, ragany, bioenergetikos, kultivuoja baimę. Tai matyti kiekvienoje smulkmenoje: BBC anksčiau neregėtą epidemijos atmainą apibūdino kaip netipišką pneumoniją, o mūsų žiniasklaida dar mėnesį vadino ją paslaptinga Azijos liga.

Televizijoje klesti arklėškas humoras. Lytinis aktas, kuris lietuviškai netgi neturi neutralaus viešo įvardijimo (kaip pasakė apie tai sužinojusi viena prancūzų semiotikė, „prancūzai su tuo susitvarkė jau XVII amžiuje“), vadinamosiose humoro laidose rodomas gestais. Snukio talžymas monotoniškai kartojamas kaip savaime juokingas ir niekad nepabostantis dalykas. Mėgstami personažai – girtuokliai pamuštomis akimis ir valkatos. Konkurse pasakojami buki ir nešvankūs anekdotai. Laidos vedėjo pasakymai neva cenzūruojami pypsėjimu: vistic viskas aišku ir todėl be galo smagu. Vedėjas šiaip jau yra televizijos „veidas“, jis kalba jos vardu. Jei jis kalba necenzūriškai, tai kieno vardu veikia ta tariamoji cenzūra ir iš kurios pusės ieškotina televizijos veido? Žinoma, tai pasidaro žaidimo, stiliaus dalyku, tačiau kokio stiliaus? Totalinio maivymosi ir tiesmukų užuominų.

Visą laiką neva stengiamasi šokiruoti. Bet šokiruoti galima tikrai buržuai, o mes beveik neturime vidurinėsios klasės. Turiu omenyje ne pajamas, o vertybes ir gyvenseną. Mūsų kultūroje vyrauja padugnių stilius ir skonis, o padugnių šokiruoti neįmanoma: kai sakomi ar rodomi atseit šokiruojantys dalykai, publika tiesiog krizena, jai smagu: „čia geras!“. Kaip gyventojai gali visa tai žiūrėti, klausyti, skaityti? Šito jokiu būdu negalima jų klausyti: jų niekas negali vertinti, jie visada teisūs. Lėkštai publikai gali kalbėti ir rodyti tiksliai tai, kas jai patinka. Vis dėlto kokia sociologinė tokio skonio charakteristika, kokiam visuomenės

sluoksniui jis būdingas? Mūsų vartojimo-mėgavimosi kultūra ne tiek smulkiaburžuazinė, kiek liumpeniška. Elgsenos normos yra riauğėjimas, briediškas tuoktuvinis agresyvus baubimas. Siūlomas gyvenimo stilius turi ne ugdyti asmens savitvardą, kaip kad nusakė civilizavimo procesą Norbertas Elias, o atpalaiduoti.

Padugnių kultūra stūlo svarbias metaforas visai visuomenei. Spauda vartoja vagių žargoną be jokių kabačių, išviešindama ir įteisindama jį kaip savaime suprantamą (autoritetas, stogas ir kita). Ne vagis ar banditas, o nusikalstamo pasaulio autoritetas. Niekada nekalbama apie politinio pasaulio ar politinį autoritetą, juo labiau dvasinį (nebent apie visiškai neapibrėžtą ir etiketinį, kaip jo šventenybės Dalai Lamos ar jo eminencijos Audrio Juozo Bačkio). Kita vertus, kalbama ne apie neonacius, bet apie radikalius politikus, nors ta politika būtų tik savadarbės juodos uniformos su grėsmingais kryžiais dėvėjimas mitinguose. Šundaktariai pristatomi visiškai taip pat, kaip ir daktarai, tie patys laidų vedėjai jų klausinėja nutaisę tokias pačias minas. Apie aukštuomenę rašoma be kabačių, o prasisiekiliams visada patinka, kai juos priskiria aukštuomenei. Jei aukštuomenė tikraja to žodžio prasme būtų, ji tuoj suprastų, kokia tai prasta draugija, ir niekada joje nesirodytų. O dabar vadinamieji iškilūs visuomenės veikėjai leidžiasi fotografuojami kartu su žinomais avantūristais, susikompromitavusiais asmenimis, kriminaliniais nusikaltėliais ir atitinkamomis visų jų draugėmis. Netgi snobizmas pas mum kirviškas.¹⁵ Beje, tarpukaryje to berods nebuvo: tiesa, ponai iš muzikų nešiojo katiliukus ir dėvėjo vizitines kelnes, bet turėjo šokią tokią nuovoką, kas turėtų būti aukštuomenė, jeigu ji būtų. Dabar jokio „jeigu“ nebėra: aukštuomene laikomi turtinėjai ir galingieji. Žodžio laisvė mūsiškai reiškiasi tarsi pagal vadovėlinį apibrėžimą: kiekvienas gali turėti ir viešai reikšti savo nuomonę, kiekvienas komentuoja visus kitus, pasisako apie viską. Akivaizdžiai odiozinės figūros tai daro taip pat, kaip ir aukščiausi valdžios atstovai, vieni ir kiti vis kviečiami viešai pasisakyti. Vadinasi, tokios figūros ir tokios kalbos patinka mieliems Lietuvos žmonėms.

Žiniasklaida pateikia „sensacijas“, tai yra jaudinančius („intrigujančius“, „skandalingus“, „kultinius“) dalykus, o žmonės juos atitinamai vartoja – jaudinasi. Šis tiesioginis jausminis užkėrtimas neturi

nieko bendra su informavimu ar svarstymu. Spaudos antys niekuomet nepaneigiamos, nepagrįstos prielaidos ar spėlionės niekad nesukritikuojamos, neatmetamos; tiesiog tema dingsta iš akiračio, atsiranda kitos. Skelbiami visokiausi kaltinimai ir insinuacijos, bet jų paneigimai nutylimi: juk jie jau nieko nebeįaudintų. Kai mirė popiežius, žiniasklaida vis ieškojo, ką čia pranešus apie šarvojimą, laidotuves, konklavą, kol viską taip susmulkino ir apseilėjo, kad nebeliko jokio reikšmingo įvykio.

Diskusijos yra be galo žemo lygio; lygio klausimas apskritai yra pasidaręs neįmanomas. Viešajame svarstyme nėra jokios teorinės, moralinės ar estetinės nuovokos, viešpatauja kasdieninė sąmonė, vadinamasis sveikas protas su savo banalybėmis ir klisėmis. Diskursas gali būti tik patys iškščiausias, visa kita būtų per daug sudėtinga, elitiška, nuobodu. Nėra ar beveik nėra jokios teorijos, etikos, estetikos, netgi pragmatikos. Argumentacijos pagrindas, laikomas savaime suprantamu, yra egoizmas, ambicijos ir baimės, viešpatauja ciniška, zoologinė antropologija. Naiviausiai svarstoma: jei pakelsime teisėjams atlyginimus, gal jie neims kyšių? O, pasirodo, vistiek ima... Privačiai žmonės niekad taip kvailai negalvoja, o štai viešumai tokie argumentai kažkodėl tinka.

Viešumoje nesimato bent kiek sudėtingesnio minties darbo. Teorinė kultūra apskritai be galo silpna. Viešuosiuose svarstymuose nematyti jokio ekspertinio žinojimo, nepateikiama jokių specialių žinių bent kiek sudėtingesniais visuomenės gyvenimo klausimais. Žiniasklaidoje aiškiai regima politologija paprastai nesiremia jokia *-logija*, nesvarsto savojo diskurso pagrindų, kliaujasi gana neaiškiaus ir sofistiškai kin-tamo, raibuluojančio pobūdžio pragmatizmo ir normatyvizmo mišiniu, taip pat intymia pažintimi su politinės scenos užkulisiais, kuriuos kokeriškai praskleidžia. Politologai ir politiniai filosofai iš esmės nėra nagrinėję mūsų realios demokratijos, realios partijų sistemos, realaus valdžių padalijimo ir kitų esminių realiosios valstybės sąrangos bei funkcionavimo klausimų.

Publika mėgsta ir vertina aiškius prietrankas, nes laiko juos radikaliais kritikais, opozicionieriais „sistemai“. Jų argumentų kokybė niekam nesvarbi ar atrodo pakankama. Galima svaičioti ką tiksliai nori, nesusigadinant reputacijos. Lietuvoje apskritai neįmanoma susigadinti

reputacijos, nes tokio dalyko nėra. Diktoriai sako „nušalintasis prezidentas“ taip, lyg tai būtų koks retas negirdėtos šalies titulas, populiarus žurnalas vadina jį politiku ir klausia nuomonės, „bendražygiai“ įteikia jam didžiulį skardinį kardą, jis skris aplink pasaulį. Televizija visa tai rodo, radžias apie tai kalba, laikraščiai apie tai rašo, bet niekas nesijuokia, vadinasi, publiškai tinka.

Lietuvoje žmonės daug dažniau verti pagarbos ir vertingesni privačiai, negu viešumoje. Yra privačių apmąstymų, bet nėra viešų svarstymų. O tai ir reiškia, kad mūsų kultūra neturi atitinkamų matmenų, yra lėkšta. Gelmės nebuvimas reiškiasi visur kur, viešpatauja lėkštam smaginimuisi skirtas kičas. Tai būdinga anaipol ne tik tai žiniasklaidai, bet ir tam, kas tradiciškai buvo vadinama papročiais, o moderniojoje visuomenėje sudaro daugiamatį *habitus*. Lėkštas mąstymas spaudžia: viskas turi būti lėkšta, nedrįsk iškisti nė pačios mažiausios vertikalės, nes ji represuoja narcizišką *ego*. Jam negalioja ir negali būti pateiktas joks principas, maksima, norma, reikalavimas. Tai galingiausias horizontalumo paroksizmas.

Tarp I ir II pasaulinių karų buvo įprasta kalbėti apie moderniąją barbarybę – negatyvius, destruktivius elementus, glūdinčius pošvietiškoje dabarties kultūroje. Šiandien vertėtų pagalvoti apie postmodernios barbarybės bruožus. Beje, ne taip jau retai apie barbarybę kalba labai skirtingi mąstytojai. Prancūzų filosofas Michelis Henry pirmuoju knygos sakiniu kuo tiesiausiai teigia: „Mes įžengiamoje barbarybėje“. Tiesa, galbūt tiksliau būtų kalbėti ne apie barbarybę kaip stabilų dalyką, o apie barbarizacijos vyksmą, atsirandantį kažko kito pagrindu. Henry taip pat sako, kad barbarybė „visuomet antrinė, palyginti su kultūros būsena, kuri būtinai yra ankstesnė už ją ir tiksliai santykyje su kuria ji gali pasirodyti kaip nuskurdimas ir išsigimimas“¹⁷. Barbarybė yra pačios civilizacijos galimybė, paliečianti socialinį, etinį, estetinį, religinį matmenis. Kitas tyrinėtojas, Jeanas François Mattéi, taip pat teigia, kad barbarybė nėra kažkas išoriška ir svetima žmogiškumui bei civilizacijai, ji netgi neatskiriama nuo jų, kad „barbarija yra konstitutyvi žmogiškumui arba, kitaip sakant, slypi jo *viduje*“¹⁸.

Svarstant mums rūpimus dalykus reikia transformuoti jau anksčiau pasitelktas Norberto Eliaso sąvokas. Jis kalbėjo apie vienakryptį, nors ir ne linijinį civilizacijos procesą. Bet postsovietinei būklei suprasti būtina svarstyti reversijos, recesijos, regreso, decivilizacijos galimybes. Barizacija – tai civilizacijos proceso priešybė – slinkimas žemyn, tam tikro reduktyvaus, desublimuoto socialumo, nesitvardymo įsigalėjimas. Praplėtus Eliaso logiką, pritaikius ją simetriškiems civilizacijos – barizacijos procesams, matyti, kad vienintelė savitvardos alternatyva yra išorinė jėga, prievarta. Vienas iš šių tvarkos pradų, vidinis arba išorinis, vyrauja arba jie abu susiderina. Dabartinis savitvardos neturintis ego prašosi išorinės jėgos, kuri vienintelė gali užtikrinti tvarką. Šiame kontekste daugumos Lietuvos žmonių pasisakymas už demokratijos ir valdžių padalijimo nesaistomo asmens valdžią neatrodo atsitiktinis ar akimirkos dalykas.

Paulas Feyerabendas savo garsioje mokslo metodologijos knygoje *Prieš metodą* jau senokai paskelbė, kad *anything goes*, „tinka bet kas“. Šį principą atitinka daugybė dabartinės kultūros ir visuomenės dalykų, meno ir kitų praktinių sprendimų sričių. Viskas yra publikos rankose, viskas priklauso nuo suverenaus suvokėjo sprendimo, o publika yra masinė, bet kokia (pirkėjas) ir jai negali būti keliami jokie reikalavimai. „Gyvename paradoksaloje epochoje kultūros, kuri atsisako bet kokios sąsajos [reference] su norma, išskyrus normos nebuvimo normą, *anormiškumo* normą.“¹⁹ Kartais sakoma, kad šandien nebegali būti bendro skonio sprendimų, nes jie savaime esą represyvūs. Represyvu viskas, kas neatitinka postdemokratinio asmens suverenaus sprendimo. Bet kokia norma suvokiama kaip prievarta, nes ji trukdo smagintis kaip tinkamam. Atsiranda ne tik permisyvus, bet ir permisyvinantis, draudimus ardantis, kartelę vis žemiau nuleidžiantis diskursas. Žinoma, tai ne kas kita, kaip barbarybės legitimavimas, kurio ji, beje, visai nė neprašo, pati pasiimdama viską, ko tiktai panori. Mūsų sąlygomis postmodernūs, horizontalizuojantys „bet kas tinka“ ir „draudžiama drausti“ sluoksneliai gula ant substratinių „amžino“ provincinio ne-reiklumo ir mužikiškumo klodu, puikiai su jais dera ir todėl įgyja daug didesnį jėgą negu ten, kur jie pamažu užsikariauja sau vietą kovodami su aristokratinio vertikalumu ir elitizmu.

Kartu mieliems Lietuvos žmonėms tenka tikrai sunkus ir, sakyčiau, negailestingas teorinių, moralinių ir estetinių sprendimo galių išmėginimas. Iš tiesų šandien veikia ne tariamasis elitizmo, o galingiausias lėkštumo represyvumas. Toqueville numatė demokratijos pagrindu galinčios atsirasti naujos despotijos kontūrus: „Pirmiausia matau aki-galinčios atsprėjamą minią lygių ir panašių vienas į kitą žmonių, kurie be atvangos sukasi vienoje vietoje, trokšdami prasimanyti menkų, lėkštų malonumų, tenkinančių jų dvasios polėkius. Kiekvienas jų, užsidaręs savo kiaute, yra sakytum svetimas visų kitų likimui; visą žmoniją, kaip jam regis, sudaro jo vaikai ir artimi draugai; visi kiti bendrapiliečiai yra šalia, bet jis jų nepastebi; jis susiliecia su jais, bet to nejaučia, jis gyvena tik savyje ir pačiam sau, ir nors turi šeimą, bet jau, galima sakyti, neturi tėvynės“.²⁰ Kas akimirką sakoma: mėgautis, vartok, juk matai, kad visi šitai daro, niekas nedaro kitaip, kad tiktai šitai yra ir todėl gali būti daroma. Niekaip viešai neįtvirtintos minėtos vidujybės galios darosi neberegimos ir nebeįvardijamos. Nėra kitų, alternatyvių galvosenos, veiksenos, gyvenenos, jausenos pavyzdžių, išskyrus masinę ir kartu pavienę, privačią. Apeliuoti gali tiktai į tuštumą ir tiktai niekam nieko nesakančiais žodžiais.

Netgi išmėginimas darosi neatpažįstamas kaip išmėginimas. Pati išmėginimo, akistatos su vertinančia instancija samprata yra pasidariusi visiškai nesuprantama: juk nieko daugiau nėra ir nebūna, tiktai mes ir tai, ką mes manome bei ko užsimanome? Išmėginimas juo radikalesnis, kad jo niekas nepaskelbia, nėra mįslės užminančio sfinkso, o vis dėlto kažkokiame nenusakomoje plotmėje nenusakomas kažkas tuos klausimus iškelia. Kartais vidujybės galios – sąžinė, tiesos ir teisingumo supratimas, skonis – vis dėlto kažin kaip sau būdingu nelauktu, bet nenumaldomu būdu „suveikia“, ir tada akimirkai paaiškėja, kad išmėginimas neatlaikytas, pasiduota ir pralaimėta.

Bekraštė ir sava lėkštybė. Stuburas ir poodinis korsetas

Apibūdinus kelis konkrečius dabartinės Lietuvos visuomeninės erdvės lėkštumo fenomenų laukus, verta kiek pasvarstyti eidosą, kuris visus